

Militarized Vocabulary of the Modern Ukrainian Language in High School: A Methodological Aspect

UDC 811.161.2(072)

DOI: <https://doi.org/10.15421/1726134>**Cheviuk Anastasiia**Master's student, <https://orcid.org/0009-0004-7301-0717>, cevukanastasia@gmail.com**Kumeda Olena**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0001-6879-1388>, olenakumeda@gmail.com**Humeniuk Inna**Ph.D. Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0003-0412-8389>, i.humeniuk@sspu.edu.ua

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko (Sumy, Ukraine)

Abstract.

The article analyzes the methodological aspects of studying the militarized vocabulary of the modern Ukrainian language in high school. It highlights the rapid changes in the Ukrainian lexicon caused by the full-scale war, which has become a powerful catalyst for the emergence of new lexical units, including neologisms, slang expressions, and metaphors. The study examines the peculiarities of the functioning of militarized vocabulary in media, publicistic, and colloquial discourses, as well as its impact on the linguistic consciousness of 10th–11th-grade students.

Relevance. The relevance of the study is determined by the active penetration of militarized vocabulary into the contemporary Ukrainian linguistic space and the insufficient development of methods for teaching this lexical layer in general secondary education institutions. High school students encounter new lexical units daily through the media environment; however, they do not always fully understand their semantics, stylistic colouring, or contextual use. This necessitates the systematic study of militarized vocabulary in Ukrainian language lessons.

The purpose of the study is to substantiate the methodology for teaching the militarized vocabulary of the modern Ukrainian language in high school and to develop a set of exercises aimed at fostering students' lexical competence.

Results. The study analyzes the functioning of militarized vocabulary in contemporary Ukrainian media, publicistic, and colloquial discourse. It substantiates the necessity of its systematic integration into the Ukrainian language curriculum, particularly within the study of lexicology. A set of exercises has been developed to enhance students' skills in semantic and contextual analysis, synonym selection, identifying the stylistic appropriateness of lexical units, and producing their own oral and written statements using militarized vocabulary.

Conclusions. The study demonstrates that the systematic integration of militarized vocabulary into the educational process contributes to enriching students' vocabulary, developing their lexical and communicative competence, fostering critical thinking, enhancing their ability to analyze linguistic phenomena, and promoting the conscious and appropriate use of contemporary lexical units in different communicative situations.

Keywords: militarized vocabulary, high school, methodology of teaching the Ukrainian language, lexical competence, lexicology, neologisms, linguistic consciousness, contextual analysis, critical thinking

Мілітаризована лексика сучасної української мови у старшій школі: методичний аспект

Чевюк Анастасія, Кумеда Олена, Гуменюк Інна

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка (Суми, Україна)

Анотація.

У статті проаналізовано методичні аспекти вивчення мілітаризованої лексики сучасної української мови в старшій школі. Висвітлено стрімкі зміни вітчизняного лексикону, зумовлені повномасштабною війною, яка стала потужним каталізатором появи нових номінацій: неологізмів, сленгізмів та метафор. Розглянуто особливості функціонування мілітаризованих одиниць у медійному, публіцистичному й розмовному дискурсах, а також їхній вплив на мовну свідомість учнів 10–11 класів.

Актуальність. Актуальність дослідження зумовлена активним проникненням мілітаризованої лексики в сучасний український мовний простір та недостатньою розробленістю методики її вивчення в закладах загальної середньої освіти. Старшокласники щоденно взаємодіють із новими мовними одиницями в медійному середовищі, однак не завжди усвідомлюють їхню семантику, стилістичне забарвлення та особливості функціонування, що актуалізує потребу системного опрацювання цього лексичного шару на уроках української мови.

Метою дослідження є обґрунтування методики вивчення мілітаризованої лексики сучасної української мови в старшій школі та розроблення комплексу вправ для формування лексичної компетентності старшокласників.

Результати. Проаналізовано особливості функціонування мілітаризованої лексики в сучасному українському медійному, публіцистичному та розмовному дискурсах. Обґрунтовано необхідність її системного вивчення в курсі української мови, зокрема під час опрацювання розділу «Лексикологія». Розроблено комплекс вправ, спрямованих на формування навичок семантичного й контекстуального аналізу, добору синонімів, визначення стилістичної доцільності мовних одиниць, а також створення власних усних і письмових висловлювань із використанням мілітаризованої лексики.

Висновки. Доведено, що системне залучення мілітаризованої лексики до навчального процесу сприяє збагаченню словникового запасу учнів, розвитку їхньої лексичної й комунікативної компетентності, критичного мислення, уміння аналізувати мовні явища та свідомо використовувати сучасні мовні одиниці відповідно до комунікативної ситуації.

Ключові слова: мілітаризована лексика, старша школа, методика навчання української мови, лексична компетентність, лексикологія, неологізми, мовна свідомість, контекстуальний аналіз, критичне мислення

Стаття надійшла / Article arrived: 03.07.2026 // Схвалено до друку / Accepted: 10.08.2026 // Підписано до друку / Approved for printing: 12.08.2026

Вступ.

Упродовж останніх років лексична система української мови зазнає радикальних трансформацій під впливом суспільно-політичних чинників, найпотужнішим із яких є мілітаризація. Повномасштабна війна стала каталізатором появи значного пласта нових номінацій: аббревіатур, фразеологізмів, неологізмів та сленгізмів. Ці мовні одиниці миттєво екстраполюються у повсякденне мовлення цивільного населення, перетворюючи військову термінологію на загальноживаний інструмент комунікації. Подібні лексичні новотвори функціонують як маркери часу, що рефлексують нові реалії, психоемоційні стани та ціннісні орієнтири суспільства. Популяризація мілітаризованої лексики зумовлена її лінгвопсихологічною функцією: вербалізуючи досвід воєнного сьогодення, мовці концептуалізують власну ідентичність, підтримують ментальну рівновагу та зміцнюють національну свідомість і моральний дух.

Важливим аспектом сучасного процесу мілітаризації українського лексикону є його тісний зв'язок із глобальним інфопростором, що зумовлює активне запозичення англіцизмів та інтернаціоналізмів для позначення воєнних реалій. Оскільки учні старших класів поглиблено вивчають англійську мову та мають природну схильність до інтеграції іншомовних елементів у власне мовлення як засобу самовираження, цей пласт лексики засвоюється ними найшвидше. Проте такий стихійний інтерлінгвальний вплив часто призводить до поверхневого сприйняття значень слів, що актуалізує потребу в лінгводидактичному коригуванні цього процесу.

Актуальність. У цьому контексті проблема методичного супроводу опрацювання мілітаризованої лексики в старшій школі набуває особливої значущості. Старшокласники як найактивніша аудиторія цифрових медіа повсякчас взаємодіють із подібними мовними одиницями в інформаційному просторі. Це актуалізує потребу в їх системному та науково обґрунтованому аналізі в освітньому процесі. Натомість чинні навчальні програми з української мови для 10–11 класів не повною мірою відбивають новітні динамічні процеси в лексиконі. Зазначене суперечить реальним комунікативним потребам учнів і зумовлює необхідність розроблення ефективних методичних підходів та комплексів вправ, спрямованих на формування навичок свідомого, доречного й стилістично вмотивованого використання мілітаризованих одиниць.

Мета статті – обґрунтування методики вивчення мілітаризованої лексики сучасної української мови в старшій школі та розроблення комплексу вправ для формування лексичної компетентності старшокласників.

Методологія. Для досягнення поставленої мети

використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів: теоретичний аналіз і систематизацію наукових джерел із проблем мілітаризації лексики та методики її викладання; метод суцільної вибірки використовувався для добору одиниць мілітаризованої лексики з медіатекстів (новинні сюжети, публіцистичні матеріали); описовий метод слугував методологічною основою для інвентаризації та класифікації дібраних лексем за семантичними й стилістичними ознаками. Також використовувався компонентний (семантичний) аналіз для з'ясування лексичного та контекстуального значення одиниць. Метод педагогічного моделювання уможливив розробку типології вправ і побудови цілісної методичної системи їх застосування в освітньому процесі. Педагогічний експеримент продемонстрував можливість практичного застосування результатів теоретичних напрацювань.

Аналіз попередніх публікацій. Динамічний розвиток мілітаризованої лексики в сучасній українській мові став предметом активних наукових досліджень. Зокрема, Т. Сукаленко та Н. Ладиняк (2023) окреслюють основні напрями її розвитку та функціонування в масмедійному й повсякденному мовленні. Особливості походження та інтеграції військових лексем у лексико-семантичну систему української мови висвітлено у праці Т. Левченко (2025). Вплив російської агресії на оновлення словникового складу української мови, зокрема активізацію процесів неологізації та поширення військової лексики, досліджує Л. Белей (2024). Функціонально-семантичний потенціал військової лексики, її роль у творенні позивних українських захисників і захисниць та формуванні сучасної мовної картини війни розкрито у дослідженні Н. Шульської, О. Кирилюк та В. Салтан (2025). Теоретичні засади систематизації військової лексики, її тематичної диференціації та функціонування в сучасному військовому дискурсі обґрунтовано С. Барановою та А. Сагач (2025). Окремі аспекти дериваційних процесів і функціонування мілітарної номінації також висвітлено у працях А. Гомон, С. Чернявської, О. Шокурова (2023), а також С. Дерби та О. Касьянкової (2026). Водночас питання методики опрацювання мілітаризованої лексики в закладах загальної середньої освіти, незважаючи на значний обсяг лінгвістичних досліджень, досі не отримали належного висвітлення.

Результати дослідження.

Передбезпосереднім аналізом лінгводидактичного інструментарію впровадження досліджуваних одиниць в освітній процес, необхідно дефініювати термін «мілітаризована лексика», диференціювавши його від суміжних понять: «військова лексика» та «воєнна лексика». Оскільки в суспільному дискурсі ці категорії часто ототожнюють, виникає потреба в їхньому чіткому лінгвістичному розмежуванні.

Військова лексика є вузькоспеціалізованим пластом мовної системи, який охоплює кодифіковані терміни та професіоналізми оборонної та військової сфер. Цей корпус слів є стилістично нейтральним і позбавленим емоційно-експресивного забарвлення (наприклад: батальйон, штурм, командир, мобілізація). Натомість воєнна лексика є значно ширшою категорією, оскільки репрезентує не лише суто армійську термінологію, а й номінації, які описують соціокультурні, суспільно-політичні та побутові реалії життєдіяльності держави в період збройного конфлікту (наприклад: окупація, волонтерство, біженець, укриття, евакуація, гуманітарний коридор). Мілітаризована лексика, своєю чергою, визначається як сукупність мовних одиниць із військовою семантикою, які динамічно інтегруються в активний словниковий запас цивільного населення, зазнаючи при цьому процесів детермінологізації та семантичного переосмислення. Основними диференційними ознаками мілітаризованої лексики є її експресивність, емоційне забарвлення, здатність до метафоризації та активне функціонування в медіапросторі, публічному дискурсі й молодіжному сленгу. Поява таких новотворів та конотативних значень (наприклад: бавовна, приліт, нуль, тривожна валізка, двоохотий, русня, Мордор, орки) дає змогу мовцям вербалізувати психоемоційні стани та рефлексувати щодо подій, безпосередніми учасниками або свідками яких вони є. Отже, мілітаризована лексика є живим, соціолінгвістично зумовленим пластом мови, що безпосередньо відображає щоденну комунікативну практику сучасного українського суспільства.

Дослідження методичних засад опрацювання мілітаризованої лексики у старшій школі потребує ретельного врахування особливостей мовного середовища, інформаційного простору та комунікативного досвіду учнів. Оскільки старшокласники є найактивнішими споживачами цифрового медіаконтенту та суб'єктами віртуальної комунікації, їхній лексикон стрімко поповнюється мілітаризованими одиницями. Цей пласт лексики не лише розширює словниковий запас молоді, а й безпосередньо трансформує її світогляд та сприйняття сучасних суспільно-політичних реалій. Водночас рівень розуміння школярами семантики, етимології, контекстуальних меж та стилістичного забарвлення таких новотворів суттєво варіюється, що й зумовлює актуальність лінгводидактичного втручання. Комплексний аналіз цього явища дасть змогу простежити вплив воєнного дискурсу на мовну свідомість учнів 10–11 класів, а також визначити роль мілітаризованих одиниць у формуванні їхньої комунікативної компетентності та національно-мовної ідентичності. На підставі аналізу чинних навчальних програм з української мови для 10–11 класів (Міністерство освіти і науки України, 2018а, 2018б) з'ясовано, що вони передбачають вивчення

таких тем, як «Неологізми», «Запозичені слова», «Фразеологія» та «Професійна лексика». Це створює певне теоретичне підґрунтя для осмислення сучасних мовних змін. Проте вивчення мілітаризованої лексики, яка домінує в сучасному медіапросторі та відображає актуальні реалії українського сьогодення, наразі не виокремлено як самостійний об'єкт навчального опрацювання. Скорочення цього дидактичного розриву потребує розроблення цільового інструментарію.

З огляду на це, інтеграція зазначеного пласта лексики в освітній процес вбачається дієвим інструментом удосконалення лексичної компетентності старшокласників, що сприятиме формуванню навичок нормативного слововживання та глибшому розумінню новітніх мовних явищ. Запропоновані дидактичні матеріали орієнтовані на ефективне впровадження у шкільний курс української мови, зокрема під час вивчення розділу «Лексикологія». Доцільно використовувати різномірні завдання, сфокусовані на з'ясуванні семантики мілітаризованих одиниць, визначенні їхнього стилістичного забарвлення, здійсненні контекстуального аналізу та доборі синонімічних відповідників. Обов'язковим складником методики є когнітивно-мовленнєвий етап – продукування власних усних і письмових висловлювань. Такий комплексний підхід забезпечить не лише збагачення словникового запасу учнів, а й розвиток навичок доречної та усвідомленої комунікації.

Ми можемо запропонувати наступну модель вивчення мілітаризованої лексики у старших класах. Вона включає розроблений авторами комплекс вправ, побудований на принципах системності, поступовості (руху від рецептивних умінь до продуктивних) та комунікативної спрямованості.

Етап I. Семантизаційний (вправа «Слово під мікроскопом»): первинне ознайомлення учнів із мілітаризованою лексемою, з'ясування її лексичного значення та етимології за допомогою словниково-довідкових джерел.

Етап II. Контекстуальний (вправи «Слово в контексті подій», «Чи доречно сказано?»): декодування значення лексем у структурі речення/медіатексту та визначення меж їхньої стилістичної доречності в різних типах дискурсу.

Етап III. Трансформаційний (вправи «Лексичні альтернативи», «Аудіодетектор»): розширення індивідуального словникового запасу учня через тренування навичок розпізнавання мілітаризмів в усному медіапоточі та підбір синонімів (переведення слова з пасивного в активний словниковий запас).

Етап IV. Продуктивний (вправа «Мовленнєвий конструктор»): самостійне створення зв'язного висловлювання з використанням засвоєної лексики, що є підсумковим показником сформованості лексичної компетентності.

Кожен наступний етап спирається на результати попереднього: без семантизації (I) неможливим є контекстуальний аналіз (II), без розуміння стилістичних меж (II) недоцільний добір синонімів (III), а продуктивне мовлення (IV) є інтегральним показником усіх попередніх етапів. Така структура,

на нашу думку, забезпечує не просто зайнятість учнів певною діяльністю, а керовану траєкторію формування лексичної компетентності у рідній мові.

Типологію та зміст розроблених вправ систематизовано в Таблиці 1.

Табл. 1.
Комплекс вправ для опрацювання мілітаризованої лексики в старшій школі

Назва вправи	Вид вправи	Інструкція до завдання	Мета вправи	Очікуваний результат
«Слово під мікроскопом»	Семантико-стилістична	Пояснити лексичне значення запропонованих мілітаризованих одиниць та визначити їхнє походження.	Формування навичок семантизації новітньої лексики.	Усвідомлене засвоєння понятійного апарату та значень нових номінацій.
«Слово в контексті подій»	Контекстуальний аналіз	Проаналізувати й інтерпретувати значення мілітаризованих слів у структурі поданих речень чи фрагментів медіатекстів.	Розвиток умінь декодування значення лексем з урахуванням мовного оточення.	Розуміння семантичної залежності й трансформації слова в текстовому полі.
«Чи доречно сказано?»	Стилістична диференціація	Оцінити та обґрунтувати доцільність функціонування мілітаризованих одиниць у текстах різних стилів мовлення.	Формування стилістичного чуття та культури слововживання.	Уміння диференціювати межі вживання експресивної лексики в офіційному та неофіційному дискурсах.
«Лексичні альтернативи»	Синонімічна деривація	Дібрати нормативні синоніми або контекстуальні відповідники до мілітаризованих лексем.	Збагачення та диверсифікація індивідуального словникового запасу учнів.	Активізація синонімічних ресурсів мови, подолання лексичної одноманітності.
«Аудіодетектор»	Аудіовізуальний аналіз	Прослухати фрагмент медіатексту (новинного блоку), виписати мілітаризовані одиниці разом з контекстом та експлікувати їхнє значення.	Розвиток критичного аудіювання та навичок лінгвістичного аналізу усного мовлення.	Здатність оперативно розпізнавати, коментувати та тлумачити мілітаризми у потоці інформації.
«Мовленнєвий конструктор»	Комунікативно-творча	Створити власне зв'язне висловлювання (обсягом 5–7 речень) у заданому стилі з використанням мілітаризованої лексики.	Розвиток продуктивних мовленнєвих умінь та навичок текстотворення.	Актуалізація здобутих знань, формування комунікативної та мовної компетентностей.

Створено авторами

Окреслені в Таблиці 1 типи завдань інтегруються у цілісну дидактичну систему, спрямовану на поетапний розвиток умінь семантизації, декодування та нормативного вживання мілітаризованих одиниць. Кожна вправа має чітку цільову спрямованість і орієнтована на актуалізацію конкретного складника лексичної компетентності старшокласників.

На початковому етапі доцільно застосовувати завдання «Слово під мікроскопом», що має на меті формування навичок самостійного з'ясування лексичного значення слів із залученням словниково-довідкових джерел. Виконання цієї вправи забезпечує розвиток семантичної складової мовної

компетентності учнів та сприяє розумінню динаміки функціонування новітнього лексикону в сучасному комунікативному просторі.

Дидактична картка вправи «Слово під мікроскопом»

Завдання. Проаналізуйте запропоновані лексеми воєнної та мілітаризованої лексики. Використовуючи тлумачні словники сучасної української мови чи лексикографічні онлайн-довідники новітніх новотворів, з'ясуйте та запишіть їхні значення. Заповніть матрицю, склавши та ввівши у таблицю власні контекстуальні приклади речень із цими одиницями.

Табл.2

Матриця семантико-стилістичного аналізу лексем «Слово під мікроскопом»

Слово	Лексичне / контекстуальне значення	Власний приклад контекстуального вживання
Укриття	Спеціально обладнане приміщення або споруда для захисту населення від засобів ураження (обстрілів, повітряних атак).	Під час оголошення повітряної тривоги всі учасники освітнього процесу мають негайно спуститися в укриття.
Евакуація	Організоване вивезення або виведення населення з зони можливого ураження чи небезпечної території в безпечні райони.	Із прифронтових населених пунктів було оголошено обов'язкову евакуацію цивільного населення.
Нуль	(у військовому дискурсі) Передній край оборони, лінія безпосереднього зіткнення із супротивником, де ведуться бойові дії.	Військові медики щодня ризикують життям, евакуюючи поранених бійців безпосередньо з «нуля».
Бавовна	(розмовне, евфемістичне) Іронічне позначення вибухів чи ураження військових об'єктів супротивника в його тилу.	У медіапросторі з'явилися повідомлення про чергову «бавовну» на складі боєприпасів ворога.
Двохсотий	(військовий сленг) Кодоване найменування загиблого бійця або цивільної особи внаслідок бойових дій.	Після тривалого запеклого бою командир підрозділу повідомив про відсутність «двохсотих» серед особового складу.

Створено авторами

Наступний елемент комплексу – вправа «Слово в контексті подій», яка репрезентує методику контекстуального аналізу. Під час її виконання старшокласники вчать диференціювати та експлікувати значення відтінки мілітаризованих лексем безпосередньо у структурі запропонованих речень або фрагментів медіатекстів. Це завдання спрямоване на розвиток аналітичних навичок та вміння інтерпретувати семантику мовних одиниць з урахуванням їхнього текстового оточення.

Дидактична картка вправи «Слово в контексті подій»

Завдання: Прочитайте подані речення. Визначте контекстуальне значення виділених слів. Обґрунтуйте, які саме текстові маркери (суміжні слова, загальний зміст фрази) допомагають розкрити семантику кожної одиниці.

Після обстрілу рятувальні служби оперативно прибули на місце прильоту. (Контекстуальне значення: влучання ворожої ракети, снаряда або дрона в певний об'єкт чи територію).

Дрони здійснювали розвідку території вздовж лінії фронту. (Контекстуальне значення: безпілотні літальні апарати, що використовуються для спостереження за супротивником).

Медики працювали в стабілізаційному пункті поблизу зони бойових дій. (Контекстуальне значення: спеціально обладнане місце для надання першої невідкладної медичної допомоги пораненим військовим перед евакуацією в шпиталь).

Натомість вправа «Чи доречно сказано?» спрямована на розвиток стилістичного чуття старшокласників. Вона передбачає формування вміння диференціювати межі функціонування мілітаризованої лексики залежно від функціонального стилю мовлення (розмовного, публіцистичного, офіційно-ділового). Виконання таких завдань

забезпечує усвідомлення учнями стилістичних норм, виховання культури слововживання та розвиток комунікативної доцільності мовлення.

Дидактична картка вправи «Чи доречно сказано?»

Завдання: Проаналізуйте наведені речення. Визначте, у яких функціональних стилях вживання виділених мілітаризованих лексем є нормативним, а в яких – порушує стилістичну доречність комунікації.

У новинах повідомили про масовану атаку дронів на об'єкти інфраструктури. (Стилістично доцільне вживання в публіцистичному та офіційно-діловому стилях; слово є кодифікованим терміном).

Він сказав, що «мінуснув» свій борг, коли повернув гроші другу. (Приклад розмовного сленгу; використання мілітаризованого метафоричного дієслова у побутовому контексті).

Він пожартував, що сьогодні «денацифікував» свою кімнату, прибравши весь безлад. (Приклад іронічного використання політико-мілітарного неологізму в розмовному стилі).

На збагачення індивідуального лексику старшокласників та активізацію їхнього словникового запасу зорієнтовано вправу «Лексичні альтернативи». Це завдання спрямоване на розвиток умінь здобувачів освіти добирати нормативні синонімічні відповідники до мілітаризованих одиниць та чітко диференціювати стилістичні межі їхнього побутування.

Дидактична картка вправи «Лексичні альтернативи»

Завдання. Доберіть до запропонованих одиниць мілітаризованої лексики стилістично нейтральні або кодифіковані відповідники. Окресліть комунікативні ситуації, у яких доречний кожен із варіантів.

Передова – лінія фронту, передній край оборони, зіткнення.

Орки – російські окупанти, загарбники, військові формування ворога.

Приліт – влучання, ракетний/артилерійський удар, обстріл.

Інтерактивний характер має вправа «Аудіодетектор», розроблена для розвитку навичок аудіовізуального сприйняття й критичного аналізу медіатекстів. Виконання завдання сприяє підвищенню мовної уваги, формуванню вмінь контекстуального декодування інформації та усвідомленому сприйняттю сучасного медіадискурсу.

Дидактична картка вправи «Аудіодетектор»

Завдання. Перегляньте фрагмент новинного сюжету «Українські дрони стали носіями ракет! Деталі від українських розробників» (ТСН. Тиждень, 2026). Під час лінгвістичного спостереження зафіксуйте мілітаризовані одиниці, з'ясуйте їхнє значення за допомогою контексту та систематизуйте результати у формі аналітичної матриці.

Табл. 3.

Матриця аудіовізуального аналізу медіатексту («Аудіодетектор»)

Лексична одиниця	Текстовий контекст (цитата)	Лексико-семантичне тлумачення новотвору
Дронна естафета	«...дронна естафета...»	Метафорична номінація на позначення послідовного, скоординованого або поетапного використання безпілотних літальних апаратів під час виконання бойового завдання.
Діпстрайки	«...60 % діпстрайків...»	Новітнє запозичення на позначення далекобійних, глибоких воєнних ударів чи тактичних атак по стратегічних об'єктах у глибокому тилу супротивника (від англ. deep strike).
Дронові санкції	«...українські дронові санкції...»	Публіцистична метафора, що характеризує систематичне руйнування економічної чи військової інфраструктури ворога за допомогою безпілотників як форми примусового впливу.

Створено авторами

Фінальним, когнітивно-мовленнєвим етапом методики є виконання комунікативно-творчої вправи «Мовленнєвий конструктор». Вона має на меті текстоцентричне закріплення здобутих знань та вдосконалення навичок інтеграції новітніх лексем у власну мовленнєву практику учнів.

Дидактична картка вправи «Мовленнєвий конструктор»

Завдання. Складіть коротке зв'язне висловлювання (обсягом 5–7 речень) у публіцистичному або художньому стилі, використовуючи запропоновані мілітаризовані одиниці. Забезпечте стилістичну доцільність слововживання та логічну послідовність викладу думок.

Лексичний матеріал: блокування, розвідка, позиція, передова, безпілотник, штурм.

Очікуваний приклад учнівського тексту: «Підрозділ оперативно отримав нові дані розвідки та зайняв визначені позиції поблизу передової. Сучасний безпілотник допоміг чітко верифікувати розташування ворожих об'єктів. Водночас на блокпостах у тилу суттєво посилили перевірки після повідомлень про ймовірний штурм лінії оборони».

Розроблений комплекс вправ було частково апробовано на заняттях з української мови в десятому класі однієї із середніх загальноосвітніх міст Підгородне, упродовж березня-травня 2026 р. Спостереження засвідчили підвищення активності учнів у розпізнаванні мілітаризмів у медіатекстах, вміння креативно створювати власні висловлювання, але, разом із тим, труднощі з розмежуванням стилістичних реєстрів. Серед беззаперечних досягнень учнів – знайдені ними приклади використання мілітаризмів та слів, пов'язаних з війною, в англомовному дискурсі (missile, drone, sanctions, deep strike тощо), що свідчить

про інтерес молоді як до даної теми, так і до вивчення іноземної мови.

Отже, розроблений комплекс вправ є перспективним вектором розвитку лексичної компетентності старшокласників. Запропонована типологія завдань забезпечує системне й поетапне оволодіння новітнім мовним пластом – від первинної семантизації лексем та аналізу їхнього функціонування в текстовому полі до продуктивного використання у самостійній комунікативній діяльності. Впровадження цієї дидактичної системи в межах шкільного курсу лексикології сприятиме збагаченню словникового запасу учнів, розвитку культури слововживання та глибокому осмисленню динамічних процесів, що відбуваються в сучасному українському мовленні.

Висновки.

У дослідженні обґрунтовано, що сучасний український лексикон перебуває під потужним впливом мілітаризації, яка виступає маркером суспільних реалій та психоемоційних станів соціуму. З'ясовано, що старшокласники як активні споживачі цифрового контенту стихійно залучають цей пласт лексики до свого мовлення, проте часто потребують лінгводидактичного коригування через поверхове розуміння семантичних і контекстуальних меж новотворів. Уточнено понятійно-термінологічний апарат дослідження шляхом диференціації понять «військова лексика» (вузькоспеціалізована, нейтральна), «воєнна лексика» (широка тематична група соціокультурних номінацій) та «мілітаризована лексика» (детермінологізовані, експресивно забарвлені одиниці з військовою семантикою, інтегровані в загальнонавчальне мовлення). Доведено, що чинні навчальні програми з української мови для 10–11 класів дають лише загальнотеоретичну базу

(теми неології та запозичень), але не виокремлюють мілітаризовану лексику як самостійний об'єкт вивчення. З метою подолання цього дидактичного розриву розроблено й описано цілісний комплекс із шести різнорівневих вправ («Слово під мікроскопом», «Слово в контексті подій», «Чи доречно сказано?», «Лексичні альтернативи», «Аудіодетектор», «Мовленнєвий конструктор»). Обґрунтовано, що поетапне впровадження запропонованої дидактичної

системи під час вивчення лексикології забезпечує послідовний рух учня від семантизації нових слів до їхнього критичного аналізу в медіатекстах та свідомого моделювання власних висловлювань. Це безпосередньо сприяє збагаченню словникового запасу старшокласників, розвитку їхньої лексичної, комунікативної компетентностей та національно-мовної ідентичності.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Белей, Л. (2024). Вектори мовних змін в Україні під впливом російської агресії. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 75(1), 157–162. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/75-1-24>
- Баранова, С., & Сагач, А. (2025). Військова лексика в сучасному дискурсі: класифікація та функціональна роль. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*, 12, 5–10. <https://journals.spu.sumy.ua/index.php/philology/article/view/918/865>
- Гомон, А., Чернявська, С., & Шокуров, О. (2023). Неологізми в українській військовій термінології: лексико-семантичні особливості. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 34(73), 2, 168–174. <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/65898>
- Дерба, С., & Касьянова, О. (2026). Військова лексика в курсі української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*, 20, 158–172. <https://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/ukrinos/article/viewFile/5119/5695>
- Левченко, Т. (2025). Сучасні тенденції функціонування військової лексики в мові українських масмедіа. *Мовознавчий вісник*, 38, 8–15. <https://ling-ejournal.cdu.edu.ua/article/download/5430/5673>
- Міністерство освіти і науки України. (2018a). *Українська мова. 10–11 класи. Профільний рівень: навчальна програма для закладів загальної середньої освіти*. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/ukr.mova.10-11.-profilnij-riven.docx> (дата звернення: 25.05.2026).
- Міністерство освіти і науки України. (2018b). *Українська мова. 10–11 класи. Рівень стандарту: навчальна програма для закладів загальної середньої освіти*. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/ukr.mova.-10-11.-riven-standartu.docx>
- Сукаленко, Т., & Ладняк, Н. (2023). Основні тенденції та перспективи розвитку мілітарної лексики в сучасних україномовних ЗМІ. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Науковий збірник: серія історична та філологічна*, 20, 114–127. <https://ohiienko.kpnu.edu.ua/article/view/300160/292506>
- ТСН. Тиждень. (2026). *Українські дрони стали носіями ракет! Деталі від українських розробників* [YouTube-відео]. <https://www.youtube.com/watch?v=WxSGd1gyO3I>
- Шульська, Н. М., Кирилюк, О. Л., & Салтан, В. Л. (2025). Військова лексика як основа для творення позивних українських захисників і захисниць: на матеріалі мови медіа. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 36(75), 5(1), 45–50. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.5.1/08>

REFERENCES

- Baranova, S., & Sahach, A. (2025). Military vocabulary as a component of military discourse and its classification. *Sloboda Scientific Journal. Philology Section*, 12, 5–10. <https://journals.spu.sumy.ua/index.php/philology/article/view/918/865>
- Beley, L. (2024). Vectors of linguistic changes in Ukraine under the influence of Russian aggression. *Humanities Science Current Issues*, 75(1), 157–162. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/75-1-24>
- Derba, S., & Kasianova, O. (2026). *Military vocabulary in Ukrainian as a foreign language classes*. Theory and Practice of Teaching Ukrainian as a Foreign Language, 20, 158–172. <https://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/ukrinos/article/viewFile/5119/5695>
- Homon, A., Cherniavska, S., & Shokurov, O. (2023). *Neologisms in Ukrainian military terminology: Lexical-semantic features*. Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. Series: Philology. Journalism, 34(73), 2, 168–174. <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/65898>
- Levchenko, T. (2025). *Current trends in the functioning of military vocabulary in the language of Ukrainian mass media*. Linguistic Bulletin, 38, 8–15. <https://ling-ejournal.cdu.edu.ua/article/download/5430/5673>
- Ministry of Education and Science of Ukraine. (2018a). *Ukrainian language. Grades 10–11. Profile level: Curriculum for general secondary education institutions*. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/ukr.mova.10-11.-profilnij-riven.docx>
- Ministry of Education and Science of Ukraine. (2018b). *Ukrainian language. Grades 10–11. Standard level: Curriculum for general secondary education institutions*. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/ukr.mova.-10-11.-riven-standartu.docx>
- Shulska, N. M., Kyryliuk, O. L., & Saltan, V. L. (2025). Military vocabulary as a basis for creating call signs of Ukrainian defenders: Based on media language material. *Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. Series: Philology. Journalism*, 36(75), 5(1), 45–50. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.5.1/08>
- Sukalenko, T., & Ladyniak, N. (2023). *The basic trends and prospects for the development of military vocabulary in modern Ukrainian-language mass media*. Ivan Ohienko and Contemporary Science and Education. Scholarly Papers: History and Philology, 20, 114–127. <https://ohiienko.kpnu.edu.ua/article/view/300160/292506>
- TSN Tyzhden. (2026). *Ukrainian drones have become missile carriers! Details from Ukrainian developers* [YouTube video]. <https://www.youtube.com/watch?v=WxSGd1gyO3I>